วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร

ISBN 978-616-382-684-8

จิตงาม วัฒนพันธุ์

แจกเป็นธรรมทาน

คำนำ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งมรดกโลกที่สำคัญ ที่มีกรุงศรีอยุธทยา เป็นราชธานีอันรุ่งเรืองมาแต่อดีต เป็นระยะเวลาที่ยาวนานถึง ๔๑๒ ปี เป็นสถานที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญมากมายโดยเฉพาะวัดและวัง

ปัจจุบันจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างชาติและคนไทยที่เดินทางมาเยี่ยมชมราชธานีอันรุ่งเรืองมาแต่ในอดีตกาลอย่างต่อเนื่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีพระอารามหลวงจำนวนมากถึง ๑๒ วัด เนื่องจากเคยเป็นราชธานีและศูนย์กลางการปกครองประเทศมาก่อน ทำให้มีวัดวาอารามที่ได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ มีจำนวนมากเช่นกัน สำหรับวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร และยังมีรายชื่อวัดพระอารามหลวงที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะคุ้นเคยชื่อของวัดพนัญเชิง วัดใหญ่ชัยวัฒนารามเป็นต้น

วัดบรมวงศ์อิศวรวรารามเป็นวัดที่อยู่ห่างออกไปจากตัวเมืองด้านเพนียดคล้องช้าง ตำบลสวนพริก เป็นพระอารามที่มีความสวยงามและหาชมได้ยากโดยเฉพาะพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระอุโบสถด้านหลังอันมีคุณค่ายิ่งต่อการเยี่ยมชม

การเขียนเอกสารแจกเป็นธรรมทานเกี่ยวกับวัด บรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร ขึ้นมาครั้งนี้ เนื่องจากต้องการให้ท่านที่เข้ามาแวะเยี่ยมชมพระอุโบสถอันสวยงาม กราบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่แห่งนี้อันมีหลวงพ่อเพชร หลวงพ่อนะหน้าทองและชมหอพระรูปในอุโบสถแล้วยังจะเห็นสภาพเกือบดั้งเดิมของเพนียดคล้องช้างที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน นับเป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งที่ควรบันทึกไว้เป็นความภาคภูมิใจในความโชคดีที่เราเกิดในเมืองไทยมีพระมหากษัตริย์ปกครองมาอย่างร่มเย็นเป็นสุขมาได้ทุกวันนี้

อานิสงส์อันจะเกิดขึ้น ข้าพเจ้าขอถวายแด่ดวงพระวิญญาณของกษัตราธิราชทุกๆพระองค์และถวายกุศลแด่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์และอุทิศส่วนบุญกุศลแท่านเจ้าอาวาสที่เคยปกครองดูแลวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหารแห่งนี้ตลอดจนคุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ เจ้ากรรมนายเวรทุกภพชาติ และขอบคุณคุณยุทธสิทธิ์ กมลขันติไพศาล ผู้จัดรูปเล่ม ปกให้สวยงาม ขออนุโมทนาบุญกุศลครั้งนี้ ข้อผิดพลาดอันใดที่ผู้เขียนละเลยไปก็ขอกราบอภัยมาในโอกาสนี้เช่นกัน

จิตงาม วัฒนพันธุ์

๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร

ประวัติและความเป็นมา

ทะเลหญ้าอารามร้างกลางสถาน แต่โบราณเหล่าคชาอยู่อาศัย

พิษหญ้ารกพงร้างหนทางไพร สร้างวัดใหม่เมื่อพระยาเหยียบเมือง

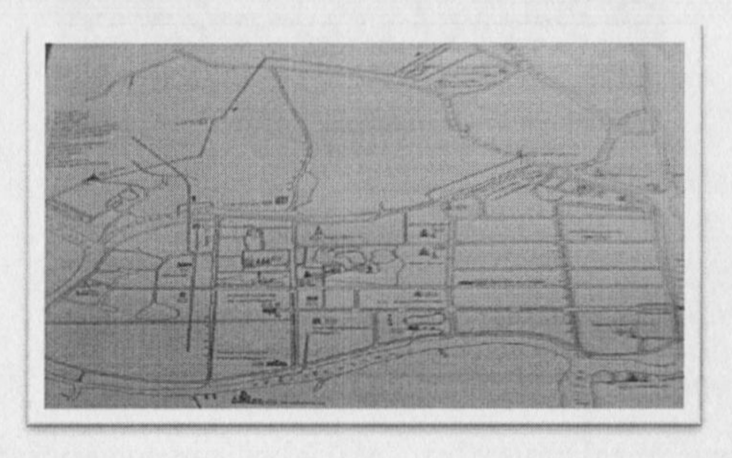
ประธานนามบรมวงศ์องค์พิสุทธิ์ งามประดุจเทพประดิษฐ์สถิตย์เนือง

เป็นมาลาร่มขวัญอันประเทือง พุทธศาสน์รุ่งเรืองโอฬารเอย

:(https://www.dmc.tv/page/พระพุทธศาสนา/วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร)

สภาพ ฐานะ และที่ตั้งวัด

วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดนี้มีพื้นที่ ๒๙ ไร่ และมีที่นาเป็นธรณีสงฆ์ติดต่อกับวัดเป็นผืนเดียวกันอีก ๔๓ ไร่ บริเวณของวัดตั้งอยู่บนที่นาด้านตะวันตกของแม่น้ำลพบุรีห่างจากฝั่งแม่น้ำเข้ามาประมาณ ๒๒๐ เมตร พื้นที่ของวัดเป็นที่ลุ่มน้ำ ทำให้มีน้ำท่วมในฤดูฝนบ่อยครั้ง

อาณาบริเวณของวัดมีเขตอุปจารดังนี้

ทิศเหนือ	ติดที่นาของราษฎร
ทิศตะวันออก	ติดแม่น้ำลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดที่ราชพัสดุ

ทิศใต้ เป็นบ้านเรือนของราษฎร/ประชาชนและเป็นที่ตั้งของ
เพนียดคล้องช้าง

ฐานะของวัด

สำหรับฐานะของวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร นับได้ว่าเป็นพระอารามหลวงที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นวัด ที่ได้รับการบรูณปฏิสังขรณ์ใหม่หมด ทั้งพระอาราม โดยเจ้านายที่สำคัญ พระองค์หนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเจ้าเจ้าอยู่หัวและรัชกาลที่ ๕ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระปิยะมหาราช) คือ**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์** ซึ่งทำให้สถานะ

ของวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงตามความสำคัญของผู้สร้าง สำหรับการสถาปณาวัดเป็นพระอารามหลวงนั้นมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

ชั้นและประเภทของพระอารามหลวง

ประเภทของวัดทั้งที่อยู่ในฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และฝ่ายมหานิกาย ตามธรรมเนียมแต่โบราณมามีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. วัดหลวงที่เรียกว่า พระอารามหลวง เป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน พระบรมราชินี พระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์และได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง
๒. วัดราษฎร์ที่ราษฎรสร้างขึ้น โดยในส่วนของพระอารามหลวงซึ่งอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีการจัดทำเนียบแบ่งไว้แต่โบราณ ซึ่งเรียงตามลำดับชั้นเอก โท ตรี โดยไม่แยกประเภทเป็น พระอารามหลวงในกรุงและหัวเมืองเหมือนสมัยก่อนเพราะเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. ๒๔๗๕ ประกอบกับมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่พุทธศักราช ๒๔๘๔ ทำให้ไม่มีการแบ่งพระอารามในเขตหัวเมืองและในเมือง นับเป็นการให้เกียรติแก่พระอารามโดยไม่มีอาณาบริเวณมาเป็นข้อกำหนด แต่ทั้งนี้ชั้นและชนิด/

ประเภทของพระอารามหลวงยังคงมีการแบ่งตามความสำคัญออกเป็นชั้นเอก โท ตรี และสามัญ ตามความสำคัญของผู้สร้างหรือปฏิสังขรณ์ จากหนังสือประวัติวัดบรมวงศ์อิศรวราราม องค์การค้าคุรุสภาพิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทานเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๒ มีรายละเอียดดังนี้

ประเภทหรือชนิดของวัด/พระอารามหลวงแบ่งออกได้คือ

๑. **ราชมหาวิหาร** คือ พระอารามที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือทรงปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ และเป็นพระอารามใหญ่โตประกอบด้วยปูชนียวัตถุหรือปูชนียสถานที่ใหญ่โตและสำคัญ

๒. **ราชวรวิหาร**คือ พระอารามหลวงที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือทรงปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ แต่ว่าไม่เป็นพระอารามใหญ่โตและมีปูชนียวัตถุหือปูชนียสถานไม่ใหญ่โตสำคัญเท่ากับวัดอันดับแรก

๓. **วรมหาวิหาร** คือพระอารามหลวงที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์พระราชทานเป็นเกียรติยศแก่ผู้อื่นที่ต่ำศักดิ์ลงมา หรือพระราชทานเป็นเกียรติยศแก่วัดเอง หรือวัดที่พระบรม

วงศานุวงศ์ทรงสร้างขึ้นและได้รับพระมหากรุณายกขึ้นเป็นเกียรติยศก็ดี ถ้าเป็นวัดใหญ่โตและมีปูชนียวัตถุ หรือปูชนียสถานสำคัญจัดเป็น วรมหาวิหาร

๔. **วรวิหาร** คือวัดที่สร้างหรือปฏิสังขรณ์ขึ้นเช่นเดียวกับลำดับที่ ๓ แต่ไม่ใช่วัดใหญ่โตและ ไม่มีปูชนียวัตถุหรือปูชนียสถานที่ใหญ่โตสำคัญ

๕. **สามัญ** คือพระอารามหลวงที่ข้าราชการหรือคหบดีผู้มีเกียรติสร้างหรือปฏิสังขรณ์และได้น้อมเกล้าฯ ถวายโปรดเกล้าฯให้รับไว้เป็นพระอารามหลวง

พระอารามหลวงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยานับได้ว่า เป็นจังหวัดที่มีพระอารามหลวงจำนวนมากถึง ๑๒ วัด เนื่องจากเคยเป็นราชธานีและศูนย์กลางการปกครองประเทศ (กรุงศรีอยุธยาสร้างสมความเจริญรุ่งเรืองติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ถึง ๔๑๒ ปี ก่อนที่จะเสียกรุงครั้งที่ ๒ ในปีพ.ศ. ๒๓๑๐) ทำให้มีวัดวาอารามมากมายที่ได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนขุนนางและคหบดีจำนวนมาก ซึ่งวัดหลายวัดมีความสำคัญ ทั้งจากถาวรวัตถุภายในวัดรวมทั้งผู้ที่สถาปนาวัด

ต่างๆด้วยซึ่งรวมทั้งวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหารด้วยเช่นกัน ดังมีรายนามของพระอารามหลวงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

พระอารามหลวงชั้นเอก ราชวรวิหาร คือ วัดสุวรรณาดาราราม วัด เสนาราม วัดนิเวศธรรมประวัติ

พระอารามหลวงชั้นโท ราชวรวิหาร คือ วัดชุมพลนิกายาราม

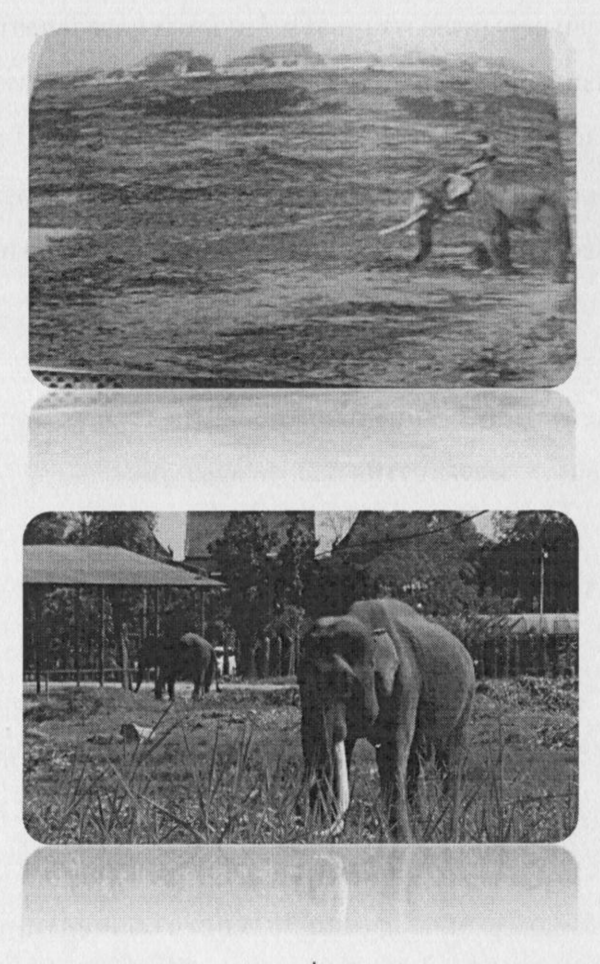
พระอารามหลวงชั้นโท วรวิหาร คือ วัดพนัญเชิง วัดศาลาปูน วัดบรมวงศ์อิศรวราราม

พระอารามหลวงชั้นตรี วรวิหารคือ วัดพรหมนิวาส

พระอารามหลวงชั้นตรี สามัญ คือ วัดหน้าพระเมรุ วัดตูม วัดวรนายกรังสรรค์เจดียบรรพตาราม วัดวิเวกวายุพัค

การสถาปนาวัดบรมวงศ์อิศราวรารามวรวิหาร

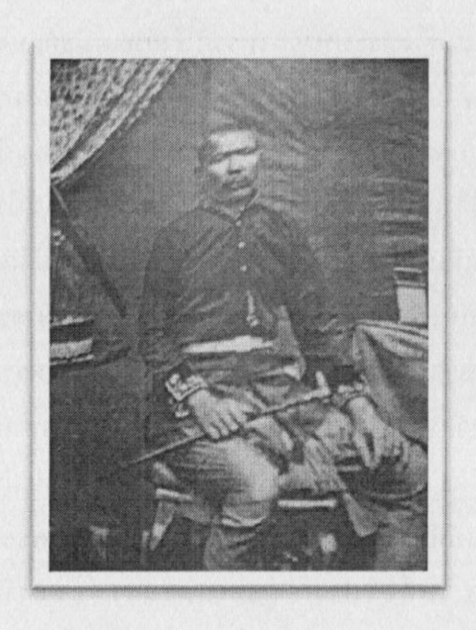
วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร เดิมเป็นวัดราษฎร์มีนามว่า **วัดทะเลหญ้า หรือวัดทำเลหญ้า** เพราะตั้งอยู่กลางทุ่งหญ้า เมื่อถึงฤดูน้ำมากมีน้ำท่วมทุกปี เป็นวัดโบราณสร้างมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ได้กลายสภาพเป็นวัดร้างมาเป็นเวลานาน บรรดาเสนาสนะพระอุโบสถ วิหาร และถาวรวัตถุต่างๆพังทลายเสียหาย คงเหลือแต่เพียงเนินพระเจดีย์พอเห็นเป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นวัดมาก่อนเท่านั้น

บริเวณทะเลหญ้านับเป็นบริเวณที่มีความสำคัญสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นบริเวณที่ตั้งของเพนียดคล้องช้าง ซึ่งมีการย้ายมาตั้งแต่

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์ จึงย้ายเพนียดแห่งเดิมบริเวณวัดซอง มาตั้งที่ตำบลทะเลหญ้า พร้อมทั้งโปรดให้ขุดคลองสระบัว อันเป็นคลองแยกจากแม่น้ำลพบุรีทิศเหนือขนานน้ำประจำท่า ข้างกำแพงพระนครออกไปถึงเพนียดเพื่อใช้เป็นทางเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรจับช้างเถื่อนที่เพนียด ส่วนวัดร้างดังกล่าวนั้นอยู่ไม่ไกลจากบริเวณเพนียดตำบลทะเลหญ้า ซึ่งทำให้ข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวัดที่พวกกรมพระคชบาลแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาที่สร้างขึ้นไว้สำหรับทำบุญ

ต่อมาวัดทะเลหญ้า ได้รับการสถาปนาเสนาสนะใหม่หมดทั้งพระอารามโดย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา **กรมพระยาบำราบปรปักษ์ขณะที่ดำรงตำแหน่งว่าการ กรมพระคชบาล** ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เสด็จไปทอดพระเนตรการซ่อมเพนียดจับช้างที่พระนครศรีอยุธยา พระองค์ทรงเห็นว่าวัดทะเลหญ้าอยู่ใกล้เพนียดชำรุดทรุดโทรม จึงทรงบูรณะพระอารามแห่งนี้ ซึ่งมีเรื่องเล่าของชาวบ้านในบริเวณวัดทะเลหญ้า ดังความปรากฏในหนังสือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ (ภาคต้น)พระประวัติและงานสำคัญ เรียบเรียงโดย ณัฐวุฒิสุทธิสงคราม(ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ภาคต้น พระประวัติและงานสำคัญ ม.ป.ท./ม.ป.พ.) ดังนี้

สมเด็จฯกรมพระยาบำราบปรปักษ์ ได้ทรงปรารถว่า วัดทะเลหญ้า อยู่ใกล้เพนียด เป็นวัดของกรมช้างมาแต่ก่อน คนภายนอกจะมาทำบุญก็ยากเพราะกลัวช้าง บริเวณนี้เป็นที่เลี้ยงช้าง ส่วนพวกเลี้ยงช้างก็ไม่มีเวลาจะได้ไปทำบุญยังวัด ต่างๆได้ ควรจะสร้างวัดขึ้นใหม่ให้พวกกรมช้างได้อาศัยทำบุญ แต่ในเวลานั้นประจวบกับเจ้าหน้าที่กรมพระคชบาลมาเฝ้า

กราบทูลว่าตามที่นำช้างไปค้นหาและล้อมจับช้างเผือกในป่านั้นยังหาไม่พบ สอบถามชาวบ้านก็ได้ความว่า เคยเห็นช้างป่ามีจริงได้

พยายามต้อนช้างป่ามาไว้ที่เพนียดชั่วคราว จังหวัดนครนายกช้างโขลก ประมาณ ๒๐๐ เชือกเศษ

สมเด็จฯ ทรงรับฟังว่า จะรอให้ต้องบนบานหรืออย่างไรถ้าเช่นนั้น จะจับช้างเผือกได้สมประสงค์ก็จะสร้างวัดให้วัดหนึ่ง ต่อจากนั้น ประมาณอีก ๓ วันก็มีฝนตกหนักในเวลากลางคืนหลายชั่วโมง ครั้นรุ่ง เช้าก็เห็นช้างเผือกพัง(ตัวเมีย)ยืนอยู่กลางโขลงนั้นเอง เหตุที่จะไม่เห็น ช้างเผือกในเวลาแรก ก็เนื่องช้างป่าด้วยกันเคี้ยวใบไม้นำมาพ่น จน ผิวหนังของช้างเผือกดำไปหมด เมื่อถูกฝนชะล้างผิวหนังก็สะอาดจึง มองเห็นเผือกได้ถนัดแล้วได้รับช้างเผือกพังเชือกนั้นพร้อมทั้งแม่ช้าง มายังเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีมโหรสพสมโภชน์ ๓ วัน แต่ วัดที่บนไว้ไม่ทันจะสร้าง ต่อมาอีกวันหนึ่งสมเด็จฯ เสด็จจากเพนียดใน เวลาเย็นเพื่อทอดพระเนตรช้างที่ได้มาใหม่จากนครสวรรค์อีก ๑ เชือก ซึ่งนำมาไว้ที่ต้นสะตือใหญ่ใต้วัดสว่างอารมณ์ พอเสด็จผ่านหน้าวัด ทะเลหญ้าร้าง มีงูใหญ่ขวางทางเสด็จ ทรงประทับพระเสลี่ยง ทอดพระเนตรมาแต่ไกลทรงรับสั่งว่า—**มาเตือนให้สร้างวัดหรือ?? รู้ แล้ว** งูนั้นก็เลื้อยไปทางโคกวัดนี้ ต่อจากนั้นก็ทรงรับสั่งให้ช่างจัดการ มาสร้างวัด

ไม่เพียงเท่านี้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ มีคำเล่าว่า หลังจากที่ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดทะเลหญ้าเรียบร้อยแล้ว ทรงเปลี่ยนนามวัดเป็น **วัดติณวัลย์หรือติณวัล (ซึ่งก็ยังไม่พบหลักฐานคำเขียนที่**แน่นอน) ก่อนที่ภายหลังวัดแห่งนี้จะได้รับพระราชทานนามเป็นวัด บรมวงศ์อิศรวราราม

การบูรณะปฏิสังขรณ์วัดทะเลหญ้าในครั้งนั้นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ กระทำใหม่หมดทั้งพระอาราม ดังความในหนังสือประกาศถวายกุฎีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

มีความดังนี้

มีพระบรมราชโองการประกาศแก่ชนทั้งปวงว่า พระอารามนี้เป็นพระอารามเก่า ชื่อ วัดทะเลหญ้า มาแต่บุราณ ชำรุด ปรักพังมานานแล้ว ....ครั้นเมื่อพระพุทธศาสนากาลล่วงมาแล้ว ๒๔๑๙ พรรษา ปีชวด อัฐศก ศักราช ๑๒๓๘ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงพระศรัทธาสถาปนาสร้างเป็นพระอารามขึ้นใหม่พร้อมทั้งพระอุโบสถ กำแพงแก้ว ถนน และศาลาการเปรียญ หมู่กุฎี ที่เสนาสนะ...

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีพระราชศรัทธาบริจาคทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อทรงร่วมในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ด้วย ดังความในหนังสือประกาศถวายกุฎีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ดังนี้

...ข้าฯ มีความยินดีศรัทธา บริจาคทรัพย์เข้าส่วนในการกุศลครั้งนี้ กับได้สร้างพระวิหารหลวงมุขมนตรีสำหรับพระอารามหลังหนึ่งเป็น ตรีมุขเฉลียงรอบ...

เมื่อการบูรณปฏิสังขรณ์เสร็จสิ้นลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานวิสุงคามสีมา และพระราชทานนามใหม่ว่า **วัดบรมวงศ์**

อิศรวราราม เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๐ และทรงรับวัดนี้เป็นพระอารามหลวง

หลังจากนั้นจึงมีการจัดพิธีผูกพัทธสีมา ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตลอดเวลา ๓ วัน ระหว่างวันที่ ๑๙- ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๐ ดังมีเนื้อความบางตอนจากจดหมายเหตุราชกิจรายวัน รัชกาลที่ ๕ ดังนี้

วันพุธ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช๑๒๓๙ (วันพุธ ที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๐)

....เช้าวันนี้ ไม่มีการอะไร หลวงบำราศเอาของมาให้เวลาบ่าย ๕ โมง ออกเรือโสภณแต่บางปะอินขึ้นไปกรุงเก่า เลยไปวัดบรมวงศ์เลยทีเดียว ถึงเวลาพลบค่ำมากหน่อย พบสมเด็จกรมมพระ ได้ช่วยถวายไตรพระสงฆ์แล้วถวายเงินสมเด็จ กรมพระ ช่วยการ ๑๐ ชั่ง....

....วันพฤหัสบดีขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙ (วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๐)

บ่าย ๕ โมงเย็น ใส่เสื้ออิฟวินนิงเดรส (Evening dress – ผู้เขียน) ติดตรา ลงเรือเก๋งทองแท่งไปวัดบรมวงศ์ จุดเทียนถวายพระสวดมนต์ แล้วมาพูดกับสมเด็จ จนสวดมนต์จบแล้วไปพลับพลา....

....วันศุกร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑ปี ฉลูนพศก จุลศักราช ๑๒๓๙ (วันศุกร์ที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๐)

บ่าย ๕ โมงเศษ ไปวัดบรมวงศ์ เวลาพระสวดมนต์นั่งพูดกับสมเด็จกรมพระ และท่านภูธราภัย ที่หน้าโบสถ์ สวดจบแล้วตำรวจเอา

ลูกนิมิตออกรายตามทิศ แล้วถวายใบอนุญาตพัทธสีมาของเก่าที่ถวายไว้เมื่อขึ้นกุฎี เสร็จทรงอ่านประกาศสงฆ์ แล้วรดน้ำสังข์เจิมลูกนิมิตเอาลงที่ แล้วมานั่งที่ปะรำนอกเสมา พระสวดมนต์ถอนในโบสถ์แล้วรายออกมาตามทิศใช่อย่างเก่า เวียนทักษิณาวัฏ เมื่อเวลาถอนกันอยู่นั้นไปกินข้าวที่พลับพลาถอนเสร็จแล้วได้บอกลาเสมาทุกทิศ แล้วนั่งที่ปะรำข้างนอกจนผูกแล้วเข้าไปในพระอุโบสถ พระสงฆ์อดิเรก แล้วสมเด็จท่านให้สายสิญจน์ กลับมาจุดดอกไม้ที่พลับพลา แล้วกลับมาวังจันทร์ (ในที่นี้ หมายถึง พระราชวังจันทรเกษม—ผู้เขียน)งานพิธีผูกพัทธสีมาวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร นับได้ว่าเป็นงาน ที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะการฉลองพระอารามในวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๐ **มีจุดการดอกไม้เพลิงสีต่างๆขึ้นในเมืองไทยเป็นครั้งแรก** ดังปรากฏในหนังสือราชกิจานุเบกษา เล่ม ๔ มีความบางตอนว่า

...วันพุธ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีฉลูนพศกศักราช ๑๒๓๙ (วันพุธที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๐)....ครั้นพระราชทานผ้าไตรเสร็จแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องมนัสการทองคำเครื่อง ๕ โปรดเกล้าฯพระราชทานเงินตราสิบชั่งแด่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาประทับพลับพลาจันทนุมาศ ถวายคันดอกไม้เพลิงทรงจุดฝักแค ทอดพระเนตรดอกไม้เพลิง... สมเด็จกรมพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ท่านทรงนำดอกไม้สีอย่างยุโรป เขียว เหลือง แดง น้ำเงิน ม่วง

เลื่อมเหลืองประภัศร ของในเมืองสยามไม่เคยมี ท่านทรงคิดขึ้นได้ใหม่ ราษฎรชาวชนบทไม่เคยเห็นดูเป็นอัศจรรย์ยิ่งนัก...

ในพิธีผูกพัทธสีมาครั้งนั้น นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จะทรงเสด็จพระราชดำเนินมายังพระอารามแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง ๓ วันแล้ว ยังมีพระราชศรัทธาแรงกล้าทรงรับพระราชภาระเป็นผู้ดำรัสตอบคำถามของพระสงฆ์เป็นภาษาบาลีจนครบทั้ง ๘ ทิศ ด้วยพระองค์เอง ซึ่งทรงพระราชดำเนินบอกเสมาทุกทิศ คือการผูกพัทธสีมานั้น พระสงฆ์ชุมนุมกันสวดญัตติในพระอุโบสถ แล้วออกมายืนภายในเขตที่กำหนดให้เป็นเขตพัทธสีมา ถามเป็นภาษาบาลีว่า

....อิมานิ ปุริมทิสายกิ นิมิตัง...คฤหัสผู้ขานตอบว่า ..ปาสาโณ ภุนเต ....แล้วก็ไปถามตอบทิศอื่นๆต่อไปจนครบ ๘ ทิศ เสร็จแล้วพระสงฆ์กลับเข้าไปสวดสมมตเขตพัทธสีมาอีกเป็นอันเสร็จพิธี

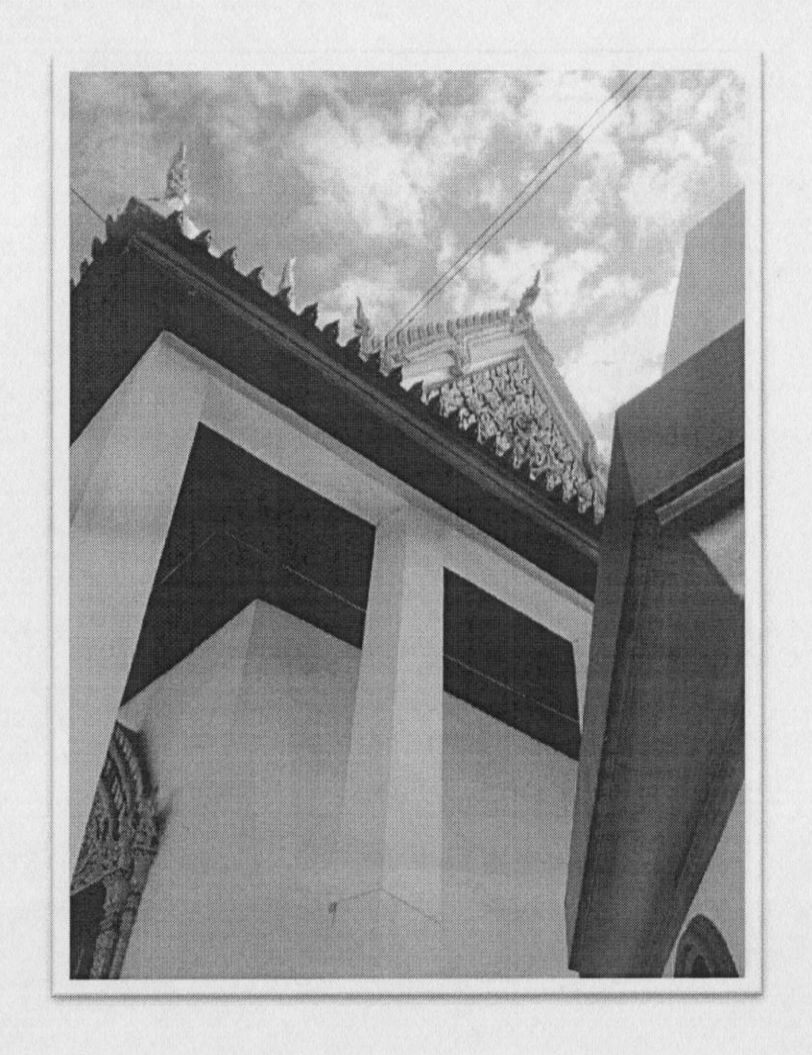
ปูชนียวัตถุสถาน

การสถาปนาวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรงสถาปนา พระอารามแห่งนี้ด้วยการสร้างปูชนียวัตถุต่างๆใหม่ทั้งหมด

ทั้งพระอารามด้วยความวิจิตรบรรจง จนทำให้เกิดความสง่างามแก่ผู้พบเห็น ซึ่งมีรายการของปูชนียวัตถุที่มีเมื่อแรกสร้างพระอาราม ดังนี้

๑. **พระอุโบสถถาวรก่ออิฐถือปูน** กว้าง ๙.๕๐ เมตร ยาว ๑๘.๐๐ เมตร พื้นปูด้วยหินอ่อน ผนังภายในใต้หน้าต่างปูด้วยกระเบื้องลายคราม โดยรอบทั้งสี่ ด้าน หลังคามุงด้วยกระเบื้องแบบโบราณเครื่องบนไม้สัก ซุ้มประตู หน้าต่าง และช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ สร้างด้วยแบบปูนปั้นเป็นรูปลักษณะนาคเกี้ยวภายในซุ้มประตู หน้าต่างทำเป็นลายเครือวัลย์ล้อมพระมหามาลาอย่างประณีต

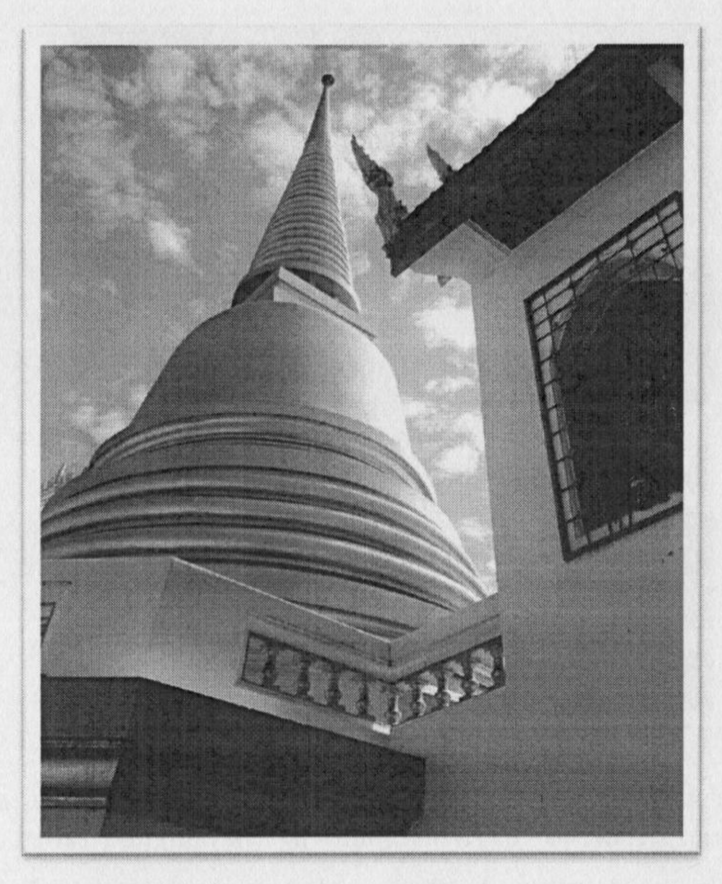

๒. **พระวิหารตรีมุข** สร้างด้วยฝีมืออย่างปราณีต ก่ออิฐถือปูน พื้นปูด้วยหินอ่อนกว้างตลอดหน้ามุข ๑๕.๕๐ เมตร ยาว ๒๒.๕๐ เมตร ผนังภายในใต้หน้าต่างประดับด้วยเครื่องกระเบื้องลายครามโดยรอบทุกด้าน เครื่องบนไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีเขียว ซุ้มประตู หน้าต่าง ช่อฟ้า ใบระกา และหน้าบัน ปั้นเป็นลายเครือวัลย์ล้อมพระมาลาเช่นเดียวกับพระอุโบสถ

๓. **พระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ** และพระอัฐิกับพระสรีรางคาร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ เป็นพระสถูปเจดีย์องค์ใหญ่ แท่นฐานเป็นรูปแปดเหลี่ยม เหลี่ยมใหญ่สี่เหลี่ยม กว้างเหลี่ยมละ ๖.๓๐เมตร เหลี่ยมเล็กสี่เหลี่ยม กว้างเหลี่ยมละ ๓ เมตร ส่วนสูงจากฐานถึงยอดพระเจดีย์ ๑๘.๐๐ เมตร

สถูปเจดีย์องค์นี้ตั้งอยู่ระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหารตรีมุข สร้างขึ้นบนเนินพระเจดีย์โบราณของวัดทะเลหญ้าเดิม

๔. **กำแพงแก้วชั้นใน** ก่ออิฐถือปูนมีลาดบัว สูง ๒.๐๐ เมตร กว้าง ๒๕.๐๐ เมตร ยาว ๗๐.๐๐ เมตร ประดิษฐานใบเสมาอันเป็นเขตพัทธสีมาอยู่เหนือกำแพงแก้วทั้ง ๘ ทิศ ใบเสมาทั้งหมดทำด้วยหินอ่อน เป็นรูปลักษณะสี่เหลี่ยมอย่างสวยงามและตามกำแพงด้านยาวมีศาลาตรีมุขด้านละ ๑ หลัง กว้าง ๔.๕๐ เมตรยาว ๗.๕๐ เมตร รวม ๒ หลัง กับศาลาขนาดย่อมอีก ๒ หลัง กว้าง ๒.๕๐เมตร ยาว ๗.๕๐ เมตร ศาลาทั้งหมดนี้ก่ออิฐถือปูน เครื่องบนไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณที่กำแพงแก้วด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถมีซุ้มประตูแบบตรีมุขประดับด้วยหินอ่อน

๕. **กำแพงแก้วชั้นนอก** รอบบริเวณพระอุโบสถ พระสถูปเจดีย์ และพระวิหารตรีมุข ก่ออิฐถือปูนมีลาดบัว สูง ๑.๐๐ เมตรกว้าง ๓๕.๐๐ เมตร ยาว ๘๑.๐๐ เมตร

๖. **ศาลาการเปรียญ** กว้าง ๙.๐๐เมตร ยาว ๑๘.๐๐ เมตร ผนังทั้ง ๔ ด้าน ก่ออิฐถือปูน มีประตูหน้าต่างโดยรอบ เสาใช้ไม้เต็งรัง พื้น เครื่องบน ฝาและเพดานใช้ไม้สักล้วน หลังคามุงด้วยกระเบื้องแบบโบราณ ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ ด้านหน้าและด้านหลังของศาลาการเปรียญ มีแท่นฐานก่ออิฐถือปูนรองรับบันได กว้างด้านละ ๓.๕๐ เมตร ยาวด้านละ ๘.๐๐ เมตร พื้นปูด้วยหินอ่อน กรงก่ออิฐถือปูน ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบตาข่ายแบบจีน

๗. **ศาลาด้านหน้าและด้านหลังศาลาการเปรียญ** เป็นแบบศาลาโถง กว้าง ๔.๐๐ เมตร เสาไม้เต็งรัง พื้นเครื่องบนไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ เวลานี้ชำรุดหมดแล้ว

๘. **หอสวดมนต์** กว้าง ๗.๕๐ เมตร ยาว ๘.๕๐ เมตร เสาไม้เต็งรัง พื้นและเครื่องบนไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณ(ปัจจุบันไม่พบหลักฐาน)

๙. **กุฏิแถว ๔ หลัง** ล้อมรอบหอสวดมนต์ หลังหนึ่งกว้าง ๖.๕๐ เมตร ยาว ๑๗.๕๐ เมตร เสาไม้เต็งรัง พื้น ฝา กระดาน ไม้สักล้วน หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณ มีชานติดกับหอสวดมนต์ทั้ง ๔ ด้าน

๑๐. **กุฎิตึกก่ออิฐถือปูน** ทั้ง ๔ หลัง กว้าง ๕.๕๐เมตร ยาว ๘.๕๐ เมตร พื้นและเครื่องบนไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณ

๑๑. **กุฎิแบบสถาปัตยกรรมไทย ๒ หลัง** กว้าง ๖.๕๐ เมตร ยาว ๘.๕๐ เมตร เสาไม้เต็งรัง พื้น ฝา ฝ้า และเพดานไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณ

๑๒. **หอระฆัง** กว้าง—ยาว ด้านละประมาณ ๒.๕๐ เมตร สูงประมาณ ๑๒.๐๐ เมตร เสาไม้เต็งรัง พื้นและเครื่องบนไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณแต่พังทลายหมดสภาพแล้ว

๑๓. **แท่นฐานพระศรีมหาโพธิ์ และแท่นฐานอัชปาลนิโครธ** รวม ๒ ฐาน อย่างละต้น ก่ออิฐถือปูนสูง ๑.๐๐ เมตรกว้าง—ยาวด้านละ ๑๑.๐๐ เมตร

๑๔. **ศาลาท่าน้ำ** หน้าวัดริมแม่น้ำป่าสัก กว้าง ๖ .๐๐ เมตร ยาว ๑๑.๕๐ เมตรยาว ๑๑.๕๐ เมตร เสาไม้เต็งรัง เครื่องบนไม้สักหลังคามุงกระเบื้องไทย ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์

๑๕. **ตามแนวถนน** จากหน้าพระอุโบสถถึงศาลาท่าน้ำมีศาลารายตามแนวถนน สร้างไว้เป็นระยะ ระยะละ ๒ หลัง กว้างหลังละ ๓.๐๐ เมตร ยาว ๖.๐๐ เมตร ก่ออิฐถือปูน เครื่องบนเป็นไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณ

ต่อมาบรรดาเสนาสนะภายในวัดบรมวงศ์อิศรวรารามเสื่อมสภาพลง จึงมีการปฏิสังขรณ์รวมทั้งมีการสร้างเสนาสนะเพิ่มเติมดังนี้

ศาลาท่าน้ำชื่อ ศาลาดุษฎีมาลากุล สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยพระพจนโกศล เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศวราราม โดยใช้ชื่อท่านผู้หญิงดุษฎี มาลากุล ภริยาของพณฯ ท่านหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น

หอสวดมนต์ สร้างขึ้นใหม่ทดแทนหอฉันท์เดิมที่ชำรุด เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๙ โดยคุณบุญธรรม และคุณบุญพริ้ง ต. สุวรรณ เป็นผู้สมทบทุนทรัพย์การก่อสร้าง พร้อมกันนั้น มีการสร้างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยขึ้นมาองค์หนึ่ง มีนามว่า พระพุทธรัตนมงคลชัย

ศาลาการเปรียญหลังใหม่เป็น ๒ ชั้น และมีการสร้างหอพระไตรปิฎกเป็น ๒ ชั้น เช่นเดียวกัน โดยชั้นล่างเป็นห้องสมุด สร้างเมื่อปี ๒๕๑๓ ในปีต่อมามีการฉลองศาลาการเปรียญหลังใหม่โดย สมเด็จภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตรราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เสด็จมาทรงยกช่อฟ้าศาลาการเปรียญ (หมายเหตุ—ปัจจุบันไม่พบหลักฐานเนื่องจากทรุดโทรม และพร้อมกับในปี ๒๕๕๔ เกิดน้ำท่วมใหญ่แช่ขังเป็นเวลานาน)

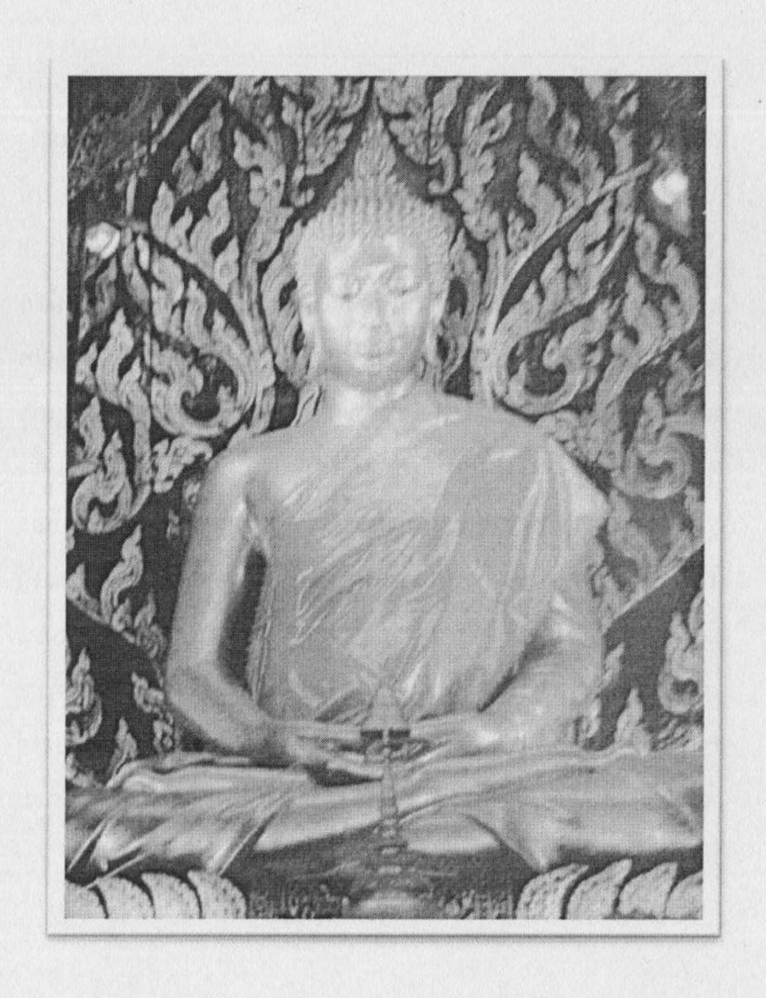
พระพุทธรูปประจำพระอาราม

นอกจากปูชนียวัตถุและเสนาสนะที่มีการสร้างขึ้นอย่างสวยงามแล้ว สมเด็จบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ยังทรงสร้างพระพุทธรูปประจำพระอารามไว้เป็นพุทธบูชาอีกหลายองค์ ดังนี้

๑.พระประธานในพระอุโบสถ มีนาม เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิหล่อด้วยโลหะลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง ๑.๐๐ เมตรสูงตลอดยอดพระรัศมี ๑.๖๐ เมตร ประดิษฐานว่า หลวงพ่อเพชรเหนือฐานหินอ่อน ภายใต้ซุ้มเรือนแก้ว ทำเป็นรูปพระมหามาลา

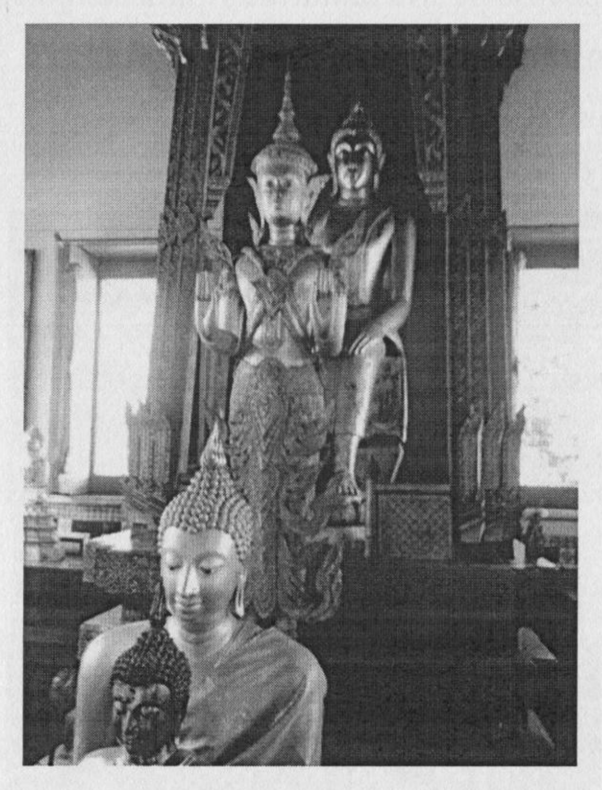
ต่อมาในคืนวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐เกิดเหตุร้ายกับพระประธานองค์นี้ เนื่องจากมีคนร้ายไม่ทราบจำนวน ลักลอบเข้าไปตัดเศียรพระพุทธรูป นำไปขายให้กับร้านรับซื้อวัตถุโบราณ แม้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองจะทำการสืบสวน แต่ไม่สามารถจับกุมคนร้ายมาดำเนินคดีตามกฎหมายบ้านเมืองได้ กรมการศาสนาพร้อมด้วยเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา จึงเสนอขอประทานอนุมัติ พณฯ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ขอให้กรมศิลปากรหล่อเศียรพระใหม่ให้มีรูปลักษณะศิลปะเหมือนพระเศียรเดิม ซึ่งกรมศิลปากรได้ให้ช่างประติมากรรม จัดการหล่อและนำพระเศียรไปติดตั้งประกอบองค์พระเสร็จเรียบร้อย โดยอาศัยทุนวัดบรมวงศ์อิศรวราราม เป็นค่าใช้จ่ายในการหล่อเศียรใหม่เป็นเงิน ๓.๐๐๐ บาทและมีการสมโภชน์ในปีพ.ศ. ๒๕๐๒ ในคราวที่คุรุสภาได้รับพระราชทานทอดผ้าพระกฐินในปีดังกล่าว อีกทั้งได้นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์สวดพุทธาภิเษกตามประเพณีนิยม

๑. **พระอัครสาวกเบื้องขวา** คือ พระสารีบุตร และพระอัครสาวกเบื้องซ้าย คือ พระโมคัลลานะ ในลักษณะคลุกเข่า หล่อด้วยโลหะลงรักปิดทองทั้ง ๒องค์ขนาดกว้าง ๔๕.๐๐ เซนติเมตร สูง ๔๐.๐๐ เซนติเมตร---

-พระพุทธรูปหล่อในท่ายืน ปางประทานพร-- สูง ๒.๗๕ เมตร ประดิษฐานบนแท่นฐานหินอ่อนในพระวิหารตรีมุข ด้านใต้-

๒. **พระพุทธรูปหล่อในท่ายืน** ปางห้ามสมุทร สู. ๑.๘๐ เมตร ประดิษฐานบนแท่นหินอ่อนติดอยู่ที่แท่นฐานในพระวิหารตรีมุข ด้านเหนือ ภายใต้บุษบกจำหลักด้วยลวดลายศิลปะ และลงรักปิดทองประดับกระจก

พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปฉลองสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ซึ่งเป็นพระชนนีของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ มีประวัติการสร้างเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๓๖๕ ในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี ซึ่งเป็นพระขนิษฐา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ รับสั่งให้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทพพลภักดิ์ สร้างพระพุทธรูปหล่อด้วยเงิน แต่พระพุทธรูปนี้ยังไม่แล้วเสร็จอยู่ในขั้นตอนของการปั้นขี้ผึ้งพอกดินชั้นนอกไว้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี สิ้นพระชนม์ในปีเดียวกัน พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงเทพพลภักดิ์ ทรงปรารถว่า พระพุทธรูปองค์นี้ไม่มีผู้ใดสร้างต่อไปแล้ว เห็นควรที่จะทุบทำลายแก้ขี้ผึ้งคืนเสีย แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์ ได้ทูลถวายขี้ผึ้งตามน้ำหนักแลกเอาหุ่นนั้นไว้ พร้อมทั้งรวบรวมเงินค่าทองคำซื้อทองสำ หรับหล่อพระพุทธรูปองค์นี้ร่วมกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา และเจ้าฟ้าชายปิ๋ว ยกถวายเป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ซึ่งเป็นพระชนนีของเจ้าฟ้าทั้ง ๓ พระองค์ดังกล่าว แต่ยังมิทันตกแต่งพระพุทธรูปอย่างเสร็จสมบูรณ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์ มาสิ้นพระชนม์อีก ๑ พระองค์ ภายหลังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระ

ยาบำราบปรปักษ์ จึงได้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปองค์นี้แล้วหล่อฐานเดิมขึ้นและลงรักปิดทอง มีการฉลองตั้งไว้

๓. ครั้นถึงปีพ.ศ. ๒๔๒๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ มีรับสั่งให้ พระเจ้าขจรจรัสวงศ์ พระโอรส ปฏิสังขรณ์เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ให้ต้องตามพระประสงค์ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี แต่เดิมเสร็จแล้ว จึงได้เชิญขึ้นมาประดิษฐานไว้ ณ วิหารหลวง วัดบรมวงศ์อิศวราราม เป็นที่สักการะสืบต่อไปภายหน้า

พระรูปในพระอุโบสถ

พระรูปหล่อของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ อยู่เบื้องบน พระพุทธรูปหล่อ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ พระรูปสององค์นี้อยู่ตรงข้ามพระประธาน ฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการทายาทผู้อุปถัมภ์ เชิญมาประดิษฐานภายในพระอุโบสถเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๖ และปีพ.ศ. ๒๕๐๘ ตามลำดับ

ภายหลังมีการทำรูปหล่อ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์ เปีย มาลากุล) อดีตเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มาไว้ในพระอุโบสถเช่นกัน ซึ่งทั้งหมดเป็นบุคคลสายสกุลที่ปฏิสังขรณ์พระอารามแห่งนี้มาแต่เดิม

พระประวัติและผลงานของผู้สถาปนาวัดบรมวงศ์อิศรวราราม วรวิหาร

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ องค์ผู้สถาปนาวัดบรมวงศ์อิศรวราราม **เป็นพระโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย** รัชกาลที่ ๒ แห่งราชวงศ์จักรี สมเด็จเจ้าฟ้ากุลฑลทิพยวดี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระพุทธ

เลิศหล้านภาลัย เป็นพระชนนี ประสูติ ณ วันเสาร์ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีเถาะ ตรงกับวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๖๒

พระองค์มีพระนามเดิมว่า เจ้าฟ้าชายกลาง มีพระเชษฐา พระกนิษฐาและพระอนุชา ร่วมพระชนนีเดียวกันอีก ๓ พระองค์คือ พระเชษฐาเจ้าฟ้าอาภรณ์ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ พระกนิษฐาเจ้าฟ้าหญิง ๑ พระองค์ สิ้นพระชนม์แต่ทรงพระเยาว์ และพระอนุชาอีกพระองค์หนึ่ง คือ เจ้าฟ้าชายปิ๋ว สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อพระชันษา ๑๙ ปี ส่วนพระชนนีคือเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดีสิ้นพระชนม์เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๑ เมื่อพระชันษา ๔๒

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงเป็นเจ้านายที่ได้รับการศึกษาหลากหลายด้านจากพระอาจารย์ที่ทรงภูมิรู้หลายท่าน เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ สมเด็จเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ทรงมอบสมเด็จพระบรมวงงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ พร้อมด้วยเจ้าฟ้าชายปิ๋ว ให้เป็นศิษย์ของ สุนทรภู่ ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นมหากวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในเวลาต่อมา ดังปรากฏข้อความจากเพลงยาวถวายโอวาททูลลา เมื่อครั้งสุนทรภู่เดินทางไปจากวัดราษฎร์บรูณะ ซึ่งเป็นสถานศึกษาของเจ้าชายทั้งสองพระองค์ ดังนี้

นิจจาเอ๋ยเคยรองละอองบาท
โปรดประพาสไพเราะเสนาะเสียง

แสนละหม่อมน้อมพระองค์ดำรงเรียง
ดั่งเดือนเคียงแข่งคู่กับสุริยา
จงอยู่ดีศรีสวัสดิ์พิพัฒน์ผล
ให้พระชนม์ยั่งยืนหมื่นพรรษา
ได้สืบวงศ์พงศ์มกุฎอยุธยา
บำรุงราษฎร์ศาสนาถึงห้าพัน
เหมือนสององค์ทรงนามพระรามลักษณ์
เป็นปิ่นปักเกศทุกเขตขันฑ์
ประจามิตรคิดร้ายวายชีวัน
เสวยชั้นฉัตรเฉลิมเป็นเฉิมจอม
จะไปจากฝากเสด็จพระเชษฐา
จงรักพระอนุชาอุส่าห์ถนอม
พระองค์น้อยคอยประณตนิ่งอดออม
ทูลกระหม่อมครอบครองกันสององค์

เมื่อทรงเจริญพระชันษา ทรงศึกษาอักษรศาสตร์กับเชษฐาต่างพระมารดาพระองค์หนึ่งคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร(พระองค์เจ้าชายมั่ง) ต้นราชสกุล เดชาดิวงศ์ และทรงศึกษาวิชาคชกรรมศาสตร์ จาก เด็จอา หรือพระปิตุลา คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทพพลศักดิ์ (พระองค์เจ้าอภัยทัต) ซึ่งเป็นเจ้านายผู้เชี่ยวชาญเรื่องช้างเป็นอย่างมาก **จนเป็นพระหมอเฒ่า** ซึ่งต่อมา สมเด็จ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ **ทรงรับเป็นพระหมอเฒ่า**แทนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทพพลศักดิ์และเป็นประโยชน์ต่องานราชการของพระองค์ด้วย เพราะต่อมาทรงรับราชการควบคุมกรมพระคชบาล ซึ่งมีความสำคัญต่อราชการงานกองทัพอย่างมาก

นอกจากนี้ ทรงศึกษาวิชาดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงทำให้พระองค์สามารถคำนวณการเกิดสุริยุปราคา เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๑๗ ได้อย่างแม่นยำ ส่วนทางด้านโหราศาสตร์ ทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ให้ทรงช่วยผูกดวงชะตาของพระราชโอรสพระราชธิดาเกือบทุกพระองค์ ไม่เพียงแค่นั้น ยังสนพระทัยศึกษาศาสตร์ต่างๆที่เป็นเรื่องของโบราณราชประเพณีและระเบียบแบบแผนต่างๆของราชสำนัก เช่น แบบแผนงานพระราชพิธีต่างๆและวิชาพงศาวดารรวมทั้งพระองค์ทรงศึกษาศิลปศาสตร์หลากหลายแขนง เช่น พุทธศาสตร์ ไสยศาสตร์ มนต์คาถา คชกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ และงานช่างแขนงต่างๆ อีกทั้งทรงศึกษาตามแบบวิทยาศาสตร์ เช่น การแยกธาตุหรือที่เรียกตามแบบโบราณว่า ธาตุมิศการ และวิชาภูมิศาสตร์รวมไปถึงทรงพระปรีชาด้านภาษา ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ จึงนับว่าเป็นพระ

เจ้านายที่รอบรู้ทั้งเรื่องของโลกตะวันตกและเรื่องโบราณราชประเพณีของไทยแขนงต่างๆอย่างเชี่ยวชาญ

สำหรับการรับราชการ สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์เริ่มแรกทรงรับราชการในกรมวังสมัย สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ เมื่อครั้งยังมีฐานันดรที่ พระองค์ชายกลาง ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงว่าการกรมวัง กรมพระคชบาล และกรมสังฆการีธรรมการ ซึ่งสะท้อนความสามารถทั้งงานทางด้านโบราณราชประเพณี วิชาคชกรรมศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องของการจับช้าง ดูแลช้าง และตรวจสอบลักษณะช้างอันเป็นมงคล รวมทั้งกิจการงานด้านการพระศาสนา พร้อมทั้งทรงสถาปนาพระอิสริยยศให้เป็น **กรมหมื่นปราบปรปักษ์** เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๙๔ และสถาปนาพระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏ

ในรัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงปฏิบัติหน้าที่สำคัญหลายประการ หนึ่งในนั้นคือหน้าที่ในกรมพระคชบาล ดังในปีพ.ศ. ๒๔๐๖ พระองค์ทรงติดตามจับช้างพังเผือกบริเวณแขวงเมืองนครนายก ต่อมาเรียกชื่อช้างเชือกนี้ว่า **นางพระยาศิวโรจน์** นอกจากกรมพระคชบาลและกรมต่างๆดังกล่าวแล้ว ยังทรงว่าราชการในกรมพระแสงในซ้าย รับผิดชอบการตรวจตราอาวุธยุทธภัณฑ์และงานช่างต่างๆเช่น ช่างสนะ ช่างทอ ช่างคร่ำและช่างนาฬิกา ไม่เพียงเท่านี้ยังทรงได้รับมอบหมายหน้าที่สำคัญ ด้วยการเป็น

พระอาจารย์ถวายการสอนวิชาคชกรรมศาสตร์ แด่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพินิตประชานารถ ซึ่งต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จนกระทั่งปีพ.ศ. ๒๔๑๐ พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ทรงได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศเป็นกรมขุนบำราบปรปักษ์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ มีพิธีคล้องช้างที่เพนียดจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นประจำทุกปีไปเว้นเมื่อพระองค์เสด็จประพาสยุโรปในปีพ.ศ. ๒๔๔๑ มีการจัดคล้องช้างครั้งสำคัญ เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ
เสด็จนิวัติพระนครหลังจากทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ

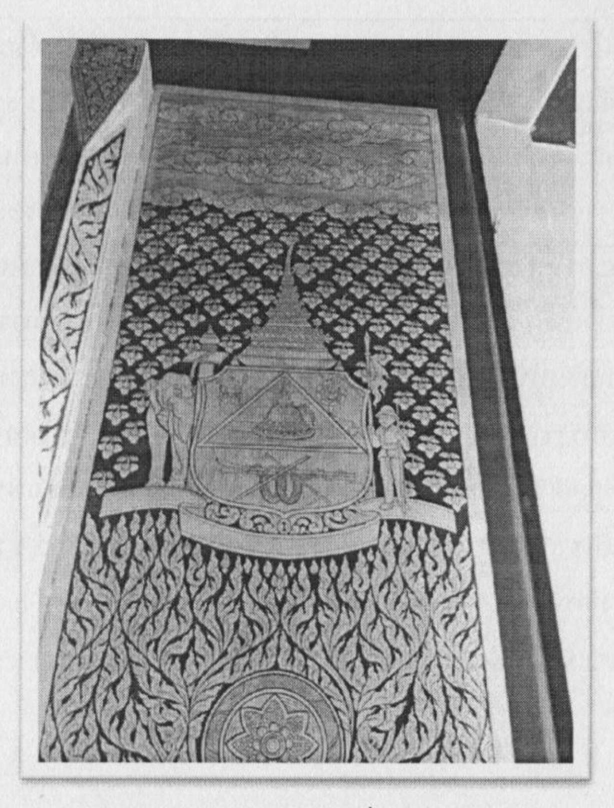
อนึ่งเพนียดคล้องช้างหรือพระที่นั่งเพนียดสมัยอยุธยาเดิม ตั้งอยู่ที่วัดซอง (ปัจจุบันคือที่ว่าการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา)ในสมัยสมเด็จพระธรรมราชา โปรดให้ขยายกำแพงพระนคร จึงย้ายเพนียดสำหรับจับช้างไปที่ทุ่งทะเลหญ้า (ปัจจุบันคือ ตำบลสวนพริก ใกล้วัดบรมวงศ์อิศรวรรามวรวิหาร) เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อปีพ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าได้เผาทำลายเหลือแต่ซาก ในสมัยรัตนโกสินทร์สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ซ่อมแซมและในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ซ่อมแซมถึง ๒ ครั้ง

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจงรักภักดีเสมอมาแม้ช่วงปลายรัชกาลที่ ๔

จะทรงอยู่ในลำดับของเจ้านายที่จะได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อ ดังที่ข้อความของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงเล่าให้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๔ ซึ่งพระองค์มีพระราชดำรัสเมื่อครั้งประกาศเลื่อนอิสริยยศเจ้านายในปีพ.ศ. ๒๔๑๐ ว่า เจ้านายที่กรมขุน ๔ องค์นี้ ถ้าใครได้ครองราชย์สมบัติต่อไปไม่ทรงรังเกียจเลย โดยเจ้านายหนึ่งในนั้น***คือ กรมขุนบำราบปรปักษ์*** แต่เจ้านายทั้งหมดก็มิปรารถนาในราชสมบบัติและตั้งพระทัยที่จะสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงรับราชสมบัติสืบไป

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เสด็จสวรรคต สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุม คัดเลือกองค์รัชทายาท ซึ่งนำโดย เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการในราชสำนักและว่าการพระคลังทั้งปวง เนื่องจากพระองค์ทรงทำราชการในตำแหน่งกรมวังนานถึง ๒ แผ่นดิน ขณะที่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพินิตประชานารถ องค์รัชทายาทยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ

ในปีพ.ศ.๒๔๑๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ทรงสถาปนาพระอิสริยยศเลื่อน กรมขุนบำราบปรปักษ์ เนื่องจากทรงเป็นเจ้านายที่มีความจงรักภักดี ปฏิบัติภาระกิจเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยหลากหลายด้าน เช่น อธิบดีกรมวัง กรมพระธรรมการ และกรมพระคลังมหาสมบัติ รวมทั้งดำรงตำแหน่งสำคัญในงานบริหารบ้านเมือง คือสมุหนายกดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ ว่าการกรมมหาดไทย แทนที่ เจ้าพระยาภูธราภัย (นุช) ซึ่งป่วยจนไม่สามารถปฏิบัติงานราชการ เป็นเวลานาน ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๒๘ทรงสถาปนา **พระอิสริยยศเจ้านายชั้นสูงสุด คือกรมพระยา จนเป็นที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ซึ่งเป็นตำแหน่งสุดท้ายก่อนสิ้นพระชนม์** เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๙ ขณะมีพระชันษา ๖๗ ปี พระองค์ทรงเป็นต้น*ราชสกุล มาลากุล*

หมายเหตุ-หากสนใจศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับผลงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ สามารถไปดูที่ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ท่าวาสุกรีเช่น-๑- ระหัสไมโครฟิมล์ รัชกาลที่ ๕ สารบัญสมุดพิเศษเล่มที่ ๒๘ จศ.๑๒๔๖ เลขที่๒๒เรื่อง สำเนาพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ..เรื่อง๑๘ผู้ร้ายลักช้าง...

เลขที่ ๒๔-๒๕เรื่อง-เจ้าฟ้าฯกรมพระยาบำราบปรปักษ์ทูลเกล้าฯถวายความเห็นเรื่องอำนาจ ศาลกงศล..

๒--กองจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๔ เล่มที่ ๘ ลำดับที่ ๑๖จดหมายถึงเจ้าฟ้าฯได้ส่งเงินไปให้ ๑๐ชั่ง...

๓--บัญชีเอกสาร กรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕กรมนครบาล เล่ม ๑ ราชการกรมตำรวจรศ.๑๐๗-๑๐๙ เรื่องขออนุญาตจุดพลุ ดอกไม้ไฟ รศ. ๑๒๒-๑๒๙(๓กล่อง ๑๒ ปึก)

๔--รัชกาลที่ ๕ กรมพระนครบาล/๔๘-๔๙เรื่อง.๒หมายกำหนดการพระราชพิธี

.๕-พระสงฆ์และพระอาราม .๖-ปฏิสังขรณ์วัด .๗-ที่ธรณีสงฆ์.๘-ที่วิสุงคามพัทธสีมา

๕--ระหัสไมโครฟิลม์ รัชกาลที่ ๕บ.๑๖ พงศาวดารโบราณที่ ๑-๒๕ปึกที่ ๑๘ตำราควาญช้าง(๑๐ กุมภา๑๒๗

๖--ระหัสไมโคฟิมล์รัชกาลที่๕ สารบาญพิเศษเล่มที่ ๒๗จ.ศ.๑๒๓๘-๑๒๔๐เล่มที่๕๗พระราชทานกระดุมเพชรแด่สมเด็จเจ้าฟ้าฯ เล่มที่ ๑๒๖รายงานการคล้องช้างเข้าเพนียด (หน้า ๒๙๒-๒๙๓) เป็นต้น

ลำดับเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร

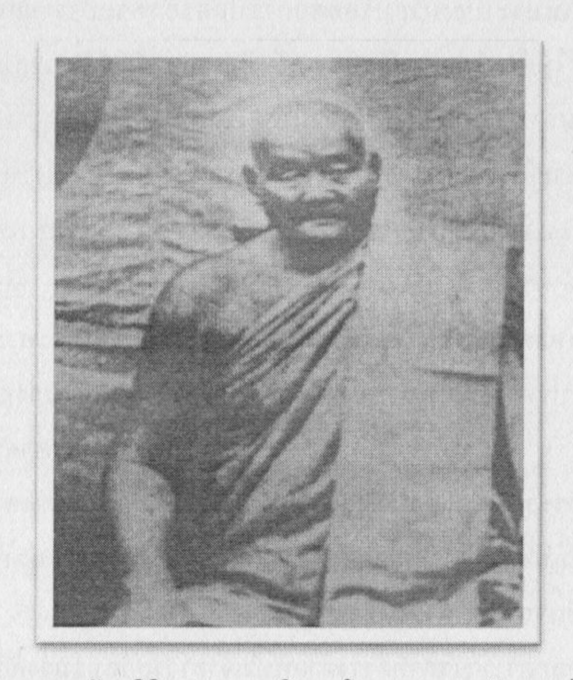
พระอารามหลวงนั้นถือว่าเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน การแต่งตั้งเจ้าอาวาส ผู้ปกครองวัดหรือการก่อสร้างปฏิสังขรณ์ภายในพระอาราม ถือเป็นพระราชโองการหรือเป็นพระบรมราชานุญาต เป็นราชประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ แต่การแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงภายหลังนั้น เป็นพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช หรือผู้ที่รักษาการแทน เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงสร้างวัดบรมวงศ์อิศราวราราม เสร็จเรียบร้อยได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล พระบามสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพื่อขอถวายวัดนี้เป็นพระอารามหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ และมีความจำเป็นต้องแต่งตั้งพระสงฆ์ทรงสมศักดิ์มาครองวัดแห่งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยต่อการปกครองพระอารามและดูแลเสนาสนะให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย ซึ่งมีการแต่งตั้งเจ้าอาวาสมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันตามลำดับดังนี้

๑. พระโพธิวงศาจารย์ (วิญญู รตฺตนโชโต ป.ธ. ๔) ครองวัดระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๑๙-๒๔๕๘ รวม ๓๙ปี พระโพธิวงศาจารย์เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหารรูปแรก เดิมอยู่วัดมหาธาตุ พระนคร เป็นผู้มีศีลจารวัตรดีงาม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวาราม เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๑๙จนกระทั่งปีพ.ศ.๒๔๕๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะชั้นเทพที่ พระโมฬี ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๕๖ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นราชาคณะชั้นธรรมที่ พระโพธิวงศาจารย์

ตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวาราม พระโพธิวงศาจารย์ เป็นมหาเถระที่ทรงคุณสมบัติมีจริยวัตรดีงาม วัดบรมวงศ์อิศรวรารามนับเป็นยุคที่มีความเจริญอย่างมาก วัดแห่งนี้เป็นสำนักเรียนใหญ่ มีพระสงฆ์สามเณรจำพรรษามาก พระโพธิวงศาจารย์ได้รับความศรัทธาทั้ง

บรรพชิตและคฤหัสอย่างมาก ท่านถึงแก่มาณภาพในปีพ.ศ. ๒๔๕๗ รวมระยะเวลาครองวัดแห่งนี้ ๓๙ ปี

๒. พระครูสังฆวิชิต(สอน ฐิตญาโณ) ครองวัดระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๕๘ รวม ๑ ปี พระครูสังฆวิชิต เป็นพระครูฐานานุกรมของเจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์ แต่เป็นเจ้าอาวาสอยู่ วัดมณฑป ได้เป็นผู้รักษาการตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม ภายหลังที่ได้จัดการพระราชทานเพลิงท่านเจ้าคุณพระโพธิวงศาจารย์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ในปีพ.ศ. ๒๔๕๗ พระครูสังฆ

วิชิต ได้กลับไปเป็นเจ้าอาวาสวัดมณฑปตามเดิม และได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระพจนโกศล

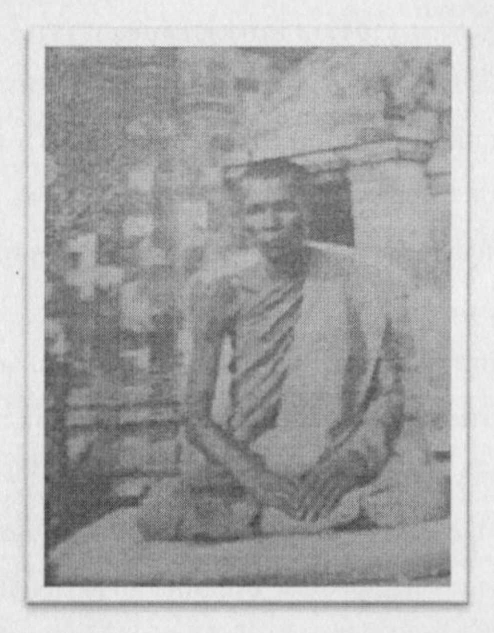
๓. พระมหาต่วน สุรกฺขสาโร ป.ธ. ๔ ครองวัดระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๖๑ รวม ๕ ปี พระมหาต่วนเดิมอยู่วัด อรุณวราราม ธนบุรี ย้ายมาจำพรรษาที่วัดบรมวงศ์อิศรวราราม ก่อนจะดำรงตำแหน่งรักษาการเจ้าอาวาส เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๕๗และในปีต่อมา พระมหาต่วน ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ที่ พระครูธรรมสารโสภณ จนถึงปีพ.ศ. ๒๔๖๑ พระครูธรรมโสภณ ลาสิกขา

๔. พระใบฎีกาป่วนครองวัดระหว่างปีพ.ศ ๒๔๖๑—๒๔๘๘ รวม ๒๘ ปี พระใบฎีกาป่วน เป็นพระฐานานุกรมของพระครูธรรมสารโสภณ ได้รับแต่งตั้งเป็นรักษาการเจ้าอาวาสในปีพ.ศ. ๒๔๖๑ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๘ พระใบฎีกาป่วน ลาสิกขา

๕. พระสมุห์สิน ญาณวโร ครองวัดระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๘๘—๒๔๙๘ รวม ๑๐ปี พระสมุห์สิน ญาณวโร เป็นฐานานุกรมของท่านเจ้าคุณพระพุทธวิหารโสภณ (อ่ำ) วัดหน้าพระเมรุ เดิมพระสมุห์สิน อยู่วัดครุฑ อำเภอพระนครศรีอยุธยาย้ายมารักษาการตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๘ ภายหลังได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสจนถึงปีพ.ศ. ๒๔๙๘ จึงย้ายไปอยู่วัดอื่น

๖. พระมหาสมพล ปภสฺสโร (ทองใบ สมพิชญ์) ป.ธ ๗ พระมหาสมพล ปภสฺสโร เจ้าอาวาสวัดช้างใหญ่ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบรมมวงศ์อิศรวราราม เมื่อปีพ.ศ ๒๕๐๐ แต่ยังไม่ทันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสก็ลาสิกขาเสียก่อน

๗. พระพจนโสภณ (เจิม จนฺทโชติ) ครองวัดระหว่างปีพ.ศ ๒๕๐๓ – ๒๕๑๗ พระพจนโสภณ เป็นเจ้าอาวาสวัดมณฑป และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา รักษาการตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม พ.ศ๒๕๐๐และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๓- ๒๕๑๗ ระหว่างนั้นในปีพ.ศ. ๒๕๐๘ พระพจนโสภณได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชธานินทราจารย์ จนกระทั่งวันที่ ๑๗ มกราคมพ.ศ. ๒๕๑๘ พระราชธานิทราจารย์ ถึงแก่มรณภาพที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ กรุงเทพมหานคร

๘. พระครูไพโรจน์คณารักษ์ รักษาการระหว่างปีพ.ศ.๒๕๑๗-๒๕๑๙ พระครูไพโรจน์คณารักษ์ อยู่วัดหลวงพ่อเขียว ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก ได้รับการแต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๙ จึงพ้นหน้าที่เนื่องจาก ต้องบริหารงานเจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก ที่ท่านดำรงอยู่

๙. พระครูอดุลย์วรวิทย์ (ไวทย์ อินฺทวิโส ป.ธ ๖) ครองวัดระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๐๙-๒๕๓๐ พระครูอดุลย์วรวิทย์ เดิมอยู่วัดบางซ้ายในและวัดสุทธาโภชน์ และเป็นเจ้าคณะอำเภอบางซ้าย เข้า

รับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๙ และในปีเดียวกันได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระอดุลย์ธรรมเวที และเป็นเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๙—๒๕๓๑

๑๐. พระครูถาวรธรรมวิธาน(เซ็ง) รักษาการปี พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๑

๑๑. พระเทพวรเวที (วิน โฆสิโต ป.ธ ๕) นักธรรมเอก ครองวัดระหว่างปีพ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๕๓ พระเทพวรเวที(วิน โฆสิโต) นามเดิม วิน นามสกุล ศัตรูคร้าม เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗ บรรพชาเมื่อ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ณ วัดหนองกลางตำบลสามไถ่ อำเภอนครหลวง (ปัจจุบันขึ้นอยู่กับอำเภอภาชี) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อุปสมบทเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ.๒๕๐๘ ณ วัดหนองกลาง ตำบลไผ่ล้อม อำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเข้าศึกษาธรรมะจนสอบได้นักธรรมเอก เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๕ และในปีพ.ศ. ๒๕๒๐ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค จากสำนักวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร ด้านการบริหารคณะสงฆ์ ในปีพ.ศ. ๒๕๑๗ รักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดตะโหนด จนถึงปีพ.ศ. ๒๕๒๘ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอนครหลวง ก่อนเข้าดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม ในปีพ.ศ. ๒๕๓๒

นับตั้งแต่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม พระเทพวรเวที ได้ดำรงสมณศักดิ์มาโดยลำดับ ในปีพ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก ในปีพ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญในราชทินนามที่ พระญาณไตรโลก ในปีพ.ศ.๒๕๔๓ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะชั้นราชในราชทินนามที่ พระราชธรรมคณี จนถึงปีพ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ พระเทพวรเวที

๑๒. พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตฺยโส ป.ธ. ๔)นักธรรมเอก พระพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต ครองวัดระหว่างปีพ.ศ.๒๕๕๔-ปัจจุบัน พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตฺยโส) นามเดิมว่า สมคิด นามสกุล คูหา เข้ารับการบรรพชาและอุปสมบทเมื่อวันที่ ๒๒มิถุนายน ๒๕๑๒ ณ พัทธสีมาวัดมเหยงค์ ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เข้าศึกษาธรรมจนสอบได้นักธรรมเอก เมื่อปี ๒๕๑๕ ต่อมาในปีพ.ศ.๒๕๑๗ ศึกษาที่สภามหามกุฏราชวิทยาลัย ๑ ปีพ.ศ.๒๕๑๙และสอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค จากสำนักวัดสามพระยา เขตพระนครกรุงเทพฯด้านการบริหารคณะสงฆ์ มีความเจริญมาโดยลำดับ

เริ่มจากปีพ.ศ. ๒๕๒๑ ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดมเหยงค์เป็นเจ้าคณะตำบลท่าช้าง ในปีพ.ศ.๒๕๒๒ ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ในปีพ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นพระปริยัตินิเทศน์ ปีพ.ศ. ๒๕๓๒ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอนครหลวง ในปีพ.ศ. ๒๕๕๑ ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนกระทั่งปีพ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม

สำหรับด้านสมณศักดิ์ก่อนหน้าที่พระญาณไตรโลก จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์มาโดยลำดับเริ่มจากปีพ.ศ. ๒๕๒๗ รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะชั้นโทที่ พระครูจินดาวรวัฒน์ ปีพ.ศ. ๒๕๓๗ รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะอำเภอชั้นเอกที่ พระครูมหานคราภิรักษ์ ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษในราชทินนามเดิม จนกระทั่งปีพ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญในราชทินนามที่ พระญาณไตรโลก ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามจนถึงปัจจุบัน

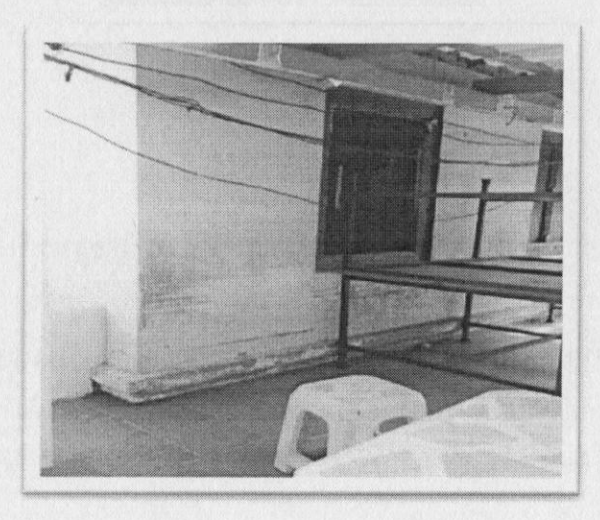
เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ปีพ.ศ. ๒๕๕๔

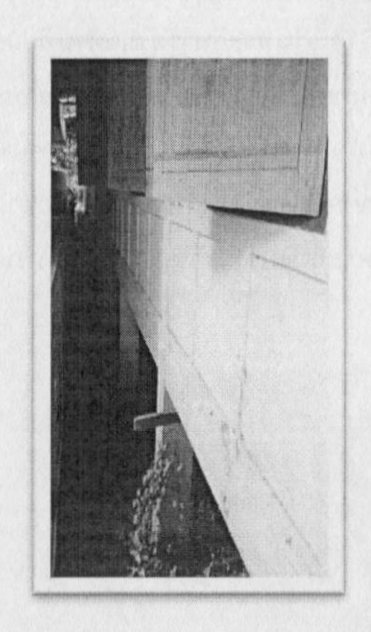
จากสภาพน้ำท่วมครั้งใหญ่ในปีพ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ขยายบริเวณไปโดยรอบทั้งในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและรวมกระทั่งเขตกรุงเทพพระมหานคร ต้องประสบกับอุทกภัยพิบัติในครั้งนี้เช่นกัน ประกอบกับวัดบรมวงศ์อิศรวราราม อยู่ติดกับแม่น้ำยิ่งทำให้การท่วมขังของน้ำมีปริมาณมากสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนและ

พระสงฆ์ (วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๘ผู้เขียนได้มีโอกาสสนทนาธรรมทางโทรศัพท์กับท่านเจ้าอาวาส) ท่านได้เล่าให้ฟังว่า

เนื่องจากวัดบรมวงศ์อิศรวราราม อยู่ไกลจากตัวเมือง อาหารและการรับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการจึงล่าช้ากว่าวัดในเขตพระนครศีอยุธยา

ของจำเป็นต่างๆไม่เพียงพอ เนื่องจากระดับน้ำสูงกว่า ๒ เมตร อาศัยเรือจากชาวบ้านนำอาหารและของใช้มาถวายก็ประทังชีพไปได้ สิ่งสำคัญคือการท่วมขังแช่ของน้ำทำให้เอกสาร/หนังสือหลักฐานต่างๆของวัดถูกทำลายเสียหายจำนวนมาก เพราะไม่สามารถจัดเก็บได้ทันจากกระแสน้ำที่มีจำนวนมาก จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

ภาพที่บันทึกไว้เป็นกุฏิด้านหลังที่ยังคงเห็นสภาพร่องรอยการท่วมที่สูงมาก แม้รอบบริเวณศาสนสถานส่วนใหญ่ไม่เห็นร่องรอยแล้วจากการบูรณะซ่อมแซม ทำความสะอาด ทาสีตบแต่งสวยงาม ผู้เขียนนับว่ายังโชคดีที่ได้บันทึกภาพนี้ได้(วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๖)

หากท่านผู้อ่านพอมีเวลาและแวะท่องเที่ยวไปที่พระนครศรีอยุธยา ผู้เขียนอยากเชิญชวนทุกท่านเดินทางมากราบมนัสการหลวงพ่อเพชรและชื่นชมความงดงามของ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม พร้อมทัศนาพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระ

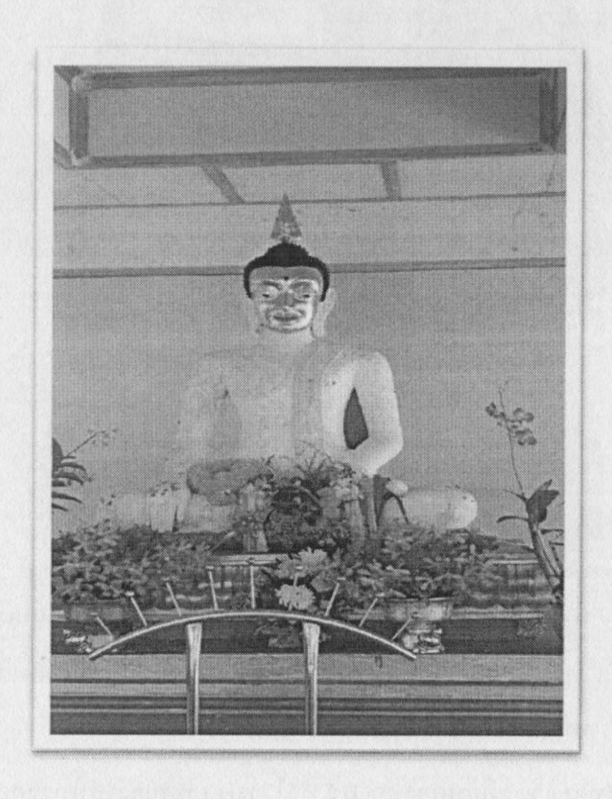
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระวิหารตรีมุขด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นภาพที่หาชมยากยิ่งและมีจำนวนมากซึ่งท่านหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สมัยที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการได้นำพระบรมฉายาลักษณ์ของจริงบางส่วนและถ่ายสำเนามาจาก พระที่นั่งเวหาศจำรูญในพระที่นั่งบางปะอิน มาไว้ณ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม แห่งนี้

นอกจากนี้เมื่อมาเยี่ยมชมสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิอันมีหลวงพ่อเพชรแล้ว ทางวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหารยังมีพระที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนเคารพศรัทธามากราบไหว้ขอพรเพื่อความเป็นศิริมงคลของชีวิตก็คือหลวงพ่อ นะหน้าทอง ที่สวยงามที่ทรงคุณค่าอีกเช่นกัน

ผู้เขียนจึงขอกราบสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองรักษาวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหารด้วยหลวงพ่อ นะหน้าทอง เลยนะคะ

เอกสารประกอบการเขียน

หอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารไมโครฟิมล์ มร.5 รล.-พ.ศ./2 รัชกาลที่ 5 สารบารพิเศษเล่ม จ.ศ. 1238-40

--------- ระหัสไมโครฟิมล์ มร.5รล.-พ.ศ./ 2 สารบาญพิเศษเล่ม ๒ จ.ศ. 1238-1240

เลขที่ 57 พระราชทานกระดุมเพชรแก่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยา บำราบปรปักษ์ ว/ด/ป 1240 หน้า116

เลขที่ 126 รายงานการคล้องช้างเข้าเพนียด/ 1240/292-293

---------รัชกาลที่5 ปีกที่ 18ตำราคล้องช้าง(10 ก.พ 127)/ร.ศ. 127/แผ่นที่ 9

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม *สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์* ภาค ต้น พระประวัติและผลงาน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติในงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานถวาย ณ วัดบรมวงศ์อิศรวรามวรวิหาร ๘ มีนาคมพ.ศ. ๒๕๑๔ โรงพิมพ์คุรุสภา

ตรี อมาตยกุล *จังหวัดพระนครศรีอยุธยา* พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางริ้ว ประกาศสุขการและนายสุธิ ประกาศสุขการวันที่ ๑๑ ธันวาคม ฑ.ศ. ๒๕๐๘ ม.ป.พ

กองบรรณาธิการนิตยสารศิลปวัฒนธรรม บริษัทมติชนจำกัด (มหาชน)
กฐินพระราชทานวัดบรมวงศ์อิศรวราราม BJC จัดพิมพ์เพื่อเป็นธรรม
ทาน ครั้งแรก ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

ประวัติผู้เขียน

จิตงาม วัฒนพันธุ์ ข้าราชการบำนาญ ระดับ ๘ สถาบันบัณฑิตพัฒน
ศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

วิทยากรพิเศษ ---- ฝึกอบรมสถาบันการศึกษา/ สถานประกอบการภาค
ธุรกิจการโรงแรม

อาจารย์พิเศษ ----มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม (ปีพ.ศ.๒๕๕๐-
ปัจจุบัน)

---- มหาวิทยาลัยรามคำแหง (จากปีพ.ศ.๒๕๒๖-๒๕๕๐)

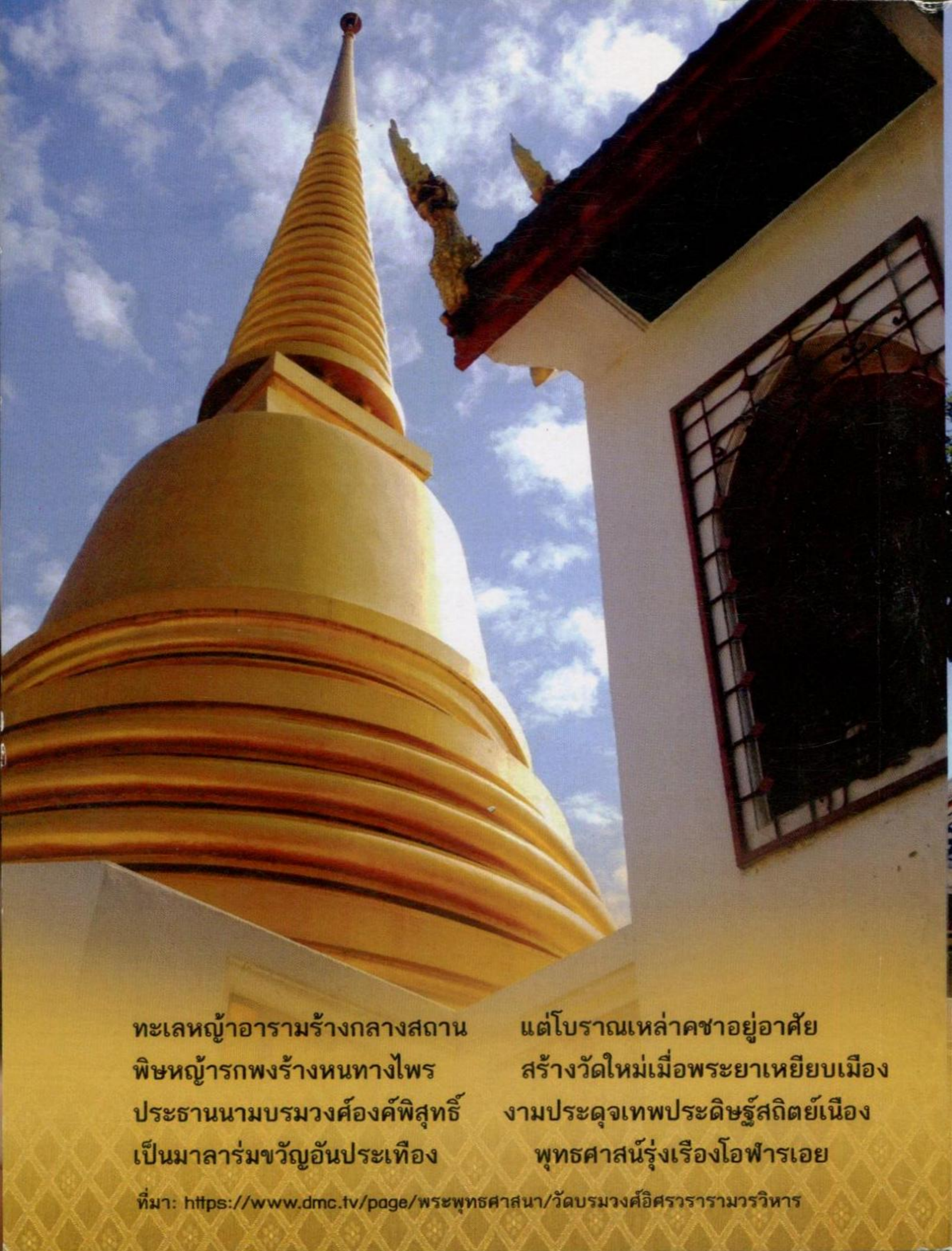
---- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (จากปีพ.ศ.๒๕๒๖-
๒๕๔๘)

เขียนเอกสารตำราและงานวิจัย

E-mail: Jitngam_w@hotmail.com

e-Book: https://goo.gl/pf1BQD

089-7712255

ทะเลหญ้าอารามร้างกลางสถาน แต่โบราณเหล่าคชาอยู่อาศัย
พิษหญ้ารกพงร้างหนทางไพร สร้างวัดใหม่เมื่อพระยาเหยียบเมือง
ประธานนามบรมวงศ์องค์พิสุทธิ์ งามประดุจเทพประดิษฐ์สถิตย์เนือง
เป็นมาลาร่มขวัญอันประเทือง พุทธศาสน์รุ่งเรืองโอฬารเอย
ที่มา: https://www.dmc.tv/page/พระพุทธศาสนา/วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร